

Ravnatelji in učitelji ljubljanske sestrške šole do leta 1945

BOR ZAVRL

Šola za sestre pri Zavodu za socialno-higiensko zaščito dece v Ljubljani je bila ena izmed štirih v Kraljevini Jugoslaviji. Letos mineva sto let od začetka delovanja te prve sestrške šole na Slovenskem in s tem formalnega izobraževanja medicinskih sester oziroma njihovih predhodnic v Sloveniji. Članek bo obravnaval ravnatelj in profesorje oz. učitelje na prvi sestrski šoli in njenih dveh naslednicah do leta 1945.

Pobudnik ustanovitve in prvi ravnatelj ljubljanske sestrške šole je bil dr. Matija Ambrožič. Rodil se je v vasi Hrastnice v okolici Ljubljane 24. 2. 1889 v družini revnih kmetov. Šolal se je v Ljubljani in nato na Dunaju, kjer je leta 1918 končal medicino. Njegov ideal na začetku študija je bil, da postane zdravnik splošne prakse oz. podeželski zdravnik. V ljubljanskem zaporu (protiavstrijsko delovanje) v letu 1915 pa se je odločil, da se posveti pediatriji: »Razlog za to je bil zaključek, da generacija, ki je bila takrat aktivna, ne zasluži, da bi se skrbelo/delalo za njo. Vse moči je potrebno posvetiti bodočim generacijam.« Po razpadu Avstro-Ogrske se je vrnil v Ljubljano in bil nekaj časa zdravnik na fronti na Koroškem. Po vrnitvi v Ljubljano je takoj postal aktiven na področju pediatrije in sodeloval v akcijah za pridobitev otroške bolnice, ustanovitev otroške posvetovalnice, ureditev zavoda za tuberkulozne otroke. Kasneje je dobil majhno štipendijo Zdravstvenega oddelka Narodne vlade za preučevanje pediatrije v tujini in januarja 1920 je odpotoval na Dunaj. Tam je do začetka 1922 ostal na Univerzitetni otroški kliniki in Državnem zavodu za zaščito mater in dojenčkov. Med študijem na Dunaju in v Berlinu se je dr. Ambrožič v prvi vrsti posvetil klinični pediatriji, a se je ob tem znašel v zavodih, ki so se posvečali tudi delu na področju socialne pediatrije in preventivne pediatrije. Zadnjima se je zelo posvetil v svojem delu in ju razvijal. V Ljubljani mu je bilo po vrnitvi obljubljeno mesto šefa otroškega dispanzerja, ki pa ga še ni bilo in ga je šele ustanovljal. Iz tega dispanzerja je kasneje nastal Zavod za socialno-higiensko zaščito dece, kasneje imenovan Zavod za zdravstveno zaščito mater in otrok oz. krajše Dečji dom. V njem je ustanovil Šolo za sestre (Ambrožič, 1945). Šlo je za popolno novost in prvi vstop civilnih deklet v takšen poklic. »S svojim predlogom za pritegnitev civilnih oseb za sestrski poklic je zadel dr. Ambrožič na velik odpor, a je vendar prodril.« (HR-DAZG-237, Središnji ured sestara pomočnica u Zagrebu) Januarja 1924 je šola začela s poukom. O šoli je sam zapisal: »Ta šola je bila neobhodna, saj je Zavod moral začeti delo samo z eno in edino sestro, ki je v tujini zaključila tečaj o negi dojenčkov pred le nekaj meseci. Ker takega osebja ni bilo, a brez takšnega šolnega osebja je vsaka otroška zaščita iluzorna. Šola

je dala naše prve strokovne pionirke.« (Ambrožič, 1945) Marija Češarek je kasneje o njem zapisala, da je bil zdravnik, »ki je imel veliko smisla za sestrstvo« (HR-DAZG-237, Središnji ured sestara pomočnica u Zagrebu). Že sredi leta 1924 so ga kolegi vabili na beograjsko medicinsko fakulteto. Tja je odšel konec leta 1926. Dobil je mesto izrednega profesorja pediatrije in šefa Univerzitetne dečje klinike. Takoj pa ga je poklicalo društvo Materinsko udruženje in ga prosilo, da sprejme vodstvo in organizira delo doma za matere, dojenčke in male otroke. Vodil oz. sodeloval je pri združevanju tudi drugih ustanov za zaščito otrok. V Beogradu se je ukvarjal tudi s privatno prakso in je bil otroški zdravnik kraljeve družine. V Beogradu je ostal do svoje smrti in se do nje posvečal vprašanju pediatrije. Umrl je julija 1966 (Ambrožič, 1945; Filipi Matutinović, 2023). Bil je ravnatelj, monovalentnega tipa, enoletne Šole za sestre pri Zavodu za socialno in higiensko zaščito dece v Ljubljani (Zavrl, 2021).

Dr. Matija Ambrožič s cilindrom in dr. Andrija Štampar v Beogradu. (Fotografijo hrani Stela Filipi Matutinović)

Po njegovem odhodu je ravnateljstvo šole prevzel dr. Bogoljub Dragaš, ki je prevzel tudi vodstvo zavoda. Rodil se je leta 1892. Po opravljeni vojaški službi je dr. Dragaš začel študirati medicino na Medicinski fakulteti na Dunaju. Spomladi 1920 je diplomiral in tam opravil tudi specializacijo iz pediatrije. Po vrnitvi v domovino je bil od februarja 1923 do konca septembra 1924 asistent na Univerzitetni pediatrični kliniki v Zagrebu. Oktobra 1924 pa je prvič prišel v Zavod za socialno-higiensko zaščito dece v Ljubljani. Februarja 1926 je bil poslan na delo v Karlovec in po petih mesecih znova premeščen v Ljubljano, kjer je bil do konca leta 1926 namestnik predstojnika zavoda, potem pa njegov predstojnik in ravnatelj šole. S tem se je začelo njegovo bogato delo na področju razvoja in organizacije otroškega skrbstva oz. skrbi za najranljivejše, dojenčke in male otroke. Ukvarjal se je s pisanjem pravilnikov za novoustanovljene dispanzerje,

posvetovalnice in otroške poliklinike, sodeloval je pri reorganizaciji rejniške službe oz. otroških kolonij in njenem nadzoru, pod njegovim vodstvom je zavod pridobival prostorsko, organizacijsko in finančno. Povezoval se je s številnimi ustanovami, ki so se dotikale otroške zaščite in iskal možnosti za čim bolj kakovostno pomoč najmlajšim, pomembna je bila njegova vloga v pedagoškem delu, zavzemal se je za sodelovanje z občinami in odpiranje otroških zavetišč. Sodeloval je na kongresih s temami o otroški skrbi in negi. Naredil je načrt za potujočo razstavo Higienskega zavoda in načrt opreme otroških košar za novorojenčke revnih mater. Tik pred vojno je izdelal načrt evakuacije zavoda, v primeru vojne pa tudi za evakuacijo otrok, zelo si je prizadeval tudi za ustanovitev posvetovalnice za nosečnice. Velika in spregledana je vloga prim. dr. Dragaš v zdravstvenem šolstvu. Poleg raznih tečajev, ki so se izvajali pod njegovim predstojništvom za osnovnošolske učiteljice, za mlade matere ter tečaji za nego dojenčkov, je imel pomembno vlogo v formalnem zdravstvenem šolstvu. Poleg šole za zaščitne sestre, katere ravnatelj in predavatelj je bil, je leta 1928 na ministrstvo naslovil predlog o ustanovitvi enoletne šole za otroške vzgojiteljice in negovalke, iz katerega je nastala Šola za otroške sestre negovalke. Ravnatelj je bil od 1929 do 1939. Oblastni odbor ljubljanske oblasti mu je poveril organizacijo dveletne strežniške šole. S poukom je začela 1928. Šola je prenehala delovati leta 1931 zaradi upravne spremembe. Sedem let si je nato dr. Dragaš prizadeval za ustanovitev nove banovinske šole za bolničarke in bolničarje. Leta 1938 je bil predlog odobren. Šolo je vodil do leta 1940. Bil je tudi predavatelj na Babiški šoli. Poleg člankov je že pred vojno napisal nekaj knjig, ki so jih na zdravstvenih šolah uporabljali kot učbenike.

Po osvoboditvi je delal kot zdravnik specialist mestne četrti Center in brezplačno zdravil revne in bolne otroke ter mladoletnike. Bil je zdravnik v Domu Toneta Tomšiča ter zdravil otroke, sirote begunce iz Bosne in Hercegovine, brezplačno in jih obiskoval na domu. Objavljal je poučne zdravstvene prispevke v reviji Priroda, človek in zdravje, Naša žena ter Tovariš. Predlagan je bil za delo na medicinski fakulteti, a ta predlog ni bil sprejet. Umrl je leta 1970 (Dragaš, 2014). Prim. dr. Dragaš je bil ravnatelj enoletne Šole za sestre, ki se je pod njegovim vodstvom reorganizirala v dvoletno Šolo za dečje zaščitne sestre in dojenške negovalke ter kasneje, polivalentne, reorganizirane Državne šole za zaščitne sestre v Ljubljani. Spremembi monovalentnega tipa šole v polivalentni tip, iz otroške sestre v splošno sestro je sam nasprotoval (Zavrl, 2021).

Ravnateljica, dečja zaščitna sestra Marija Češarek, je ravnateljstvo prevzela v obdobju, ko so vse štiri jugoslovanske sestrške šole za ravnateljico dobile zaščitno sestro. To je bilo v letu 1934 (Grkovič-Janovič, 2015). Marija Češarek se je rodila 10. 11. 1906. Diplomirala je na dvoletni sestrski šoli v Ljubljani leta 1927. Njena prva zaposlitev je bila v Zavodu za socialno-higiensko zaščito dece v Ljubljani, le krajši čas v posvetovalnici za matere v Hrastniku. Bila je glavna sestra omenjenega zavoda, ko je 30. 4. 1934 postala ravnateljica šole. Šolo je vodila tudi skozi težko obdobje okupacije do leta 1945.

Po vojni pa je bila med leti 1950 in 1952 ravnateljica bolnišarške šole na Golniku (Berkopec, Keršič, 2023). Bila je ravnateljica triletna, polivalentna, Šola za zaščitne sestre v Ljubljani (Zavrl, 2021).

Prim. dr. Bogoljub Dragaš. Hrani Digitalna knjižnica Slovenije.

Oba ravnatelja in ravnateljica so svojčas tudi poučevali na šoli. Poleg njih pa še drugi učitelji. V šolah za zaščitne sestre so teoretične predmete poučevali zdravniki specialisti, učitelji srednjih šol ali univerz in tudi druge strokovne osebe. Učitelji zdravniki so bili običajno šefi ali asistenti ustanov in oddelkov, v katerih so učenke opravljale praktično izobraževanje (Sl. I., 1931; Sušnik, 1932). Ohranjen je seznam profesorjev, ki so poučevali na šoli,

vendar so zapisani le s priimki. Nekatere tako lahko razvozlam, nekatere žal ne. V profesorskem zboru ljubljanske sestrške šole so bili za takratni čas nekateri vodilni in znani zdravniki: higienik dr. Ivo Pirc; šolska zdravnica dr. Amalija Šimec; pediater dr. Mitja Ambrožič in dr. Bogoljub Dragaš; ginekolog in porodničar dr. Alojz Zalokar, anatom dr. (Alojz) Alija Košir; dermatolog dr. Jernej Demšar; ftiziolog dr. Tone Jamar; nevrolog in psihiater dr. Ivan Robida; higienik dr. Karel Petrič; kirurg dr. Vladimir Guzelj; pediaterinja dr. Anča Konvalinka Tavčar (Dragaš, 1938). Iz fotografij, objavljenih v knjigi Zaščitne sestre, pa lahko razberemo, da sta v njej predavala še kirurg dr. Robert Blumauer in mestni fizik in šef ljubljanske mestne reševalne postaje dr. Mavricij Rus (Berkopec & Keršič, 2023).

Predavatelji so snov predavali in podajali po načinu, ki jim je najbolje odgovarjal (Grković-Janovič, 2015). Da je učenka poslušala predavanja iz vseh šolskih predmetov in pridobila oceno, je za vsako posameznico pričal dokument »Potrdilo frekvence«, kjer so predmeti naštet, ob njih pa so podpisani predavatelji. Kasneje je vlogo tega dokumenta prevzel Katalog Državne šole za zaščitne sestre v Ljubljani. Gre za knjige, nekakšne redovalnice, v katerih je vsaka učenka imela svojo stran, kjer so bili zapisani njeni podatki, podatki o izpitih, ocenah in praktičnem delu (SI_ZAL_LJU/0728 Šola za medicinske sestre Ljubljana; Bufon, 2022).

Na šoli so poučevale tudi zaščitne sestre, imenovali so jih sestre učiteljice. One so morale poleg diplome o končani sestrski šoli imeti še zrelostni izpit srednje šole ali učiteljskega, specialni izpit iz pedagogike in šestmesečno praktično delovno dobo po prejemu diplome v dotični ustanovi (Sl. I., 1931; Sušnik, 1932). Sestre učiteljice na triletni šoli so bile: Marija Češarek, Angela Gašperin, roj. Rujavec, Marija Tomšič, Majda Hočevar (SI_ZAL_LJU/0728 Šola za medicinske sestre Ljubljana; Dragaš, 1938; Merljak, 1974; Toni Gradišek, 1992a). Vse štiri

sestre-učiteljice so predavale in vodile prakso tudi na Šoli za otroške sestre negovalke (Toni Gradišek, 1992b). Praktični pouk na šoli se je izvajal v različnih ustanovah preventivnega in kurativnega tipa. Bil je sestavljen iz predavanj sester-učiteljic in praktičnega dela (SI_ZAL_LJU/0728 Šola za medicinske sestre Ljubljana).

Krajši čas so bile na šoli zaposlene tudi zaščitne sestre, predvsem iz prvih generacij diplomantk ljubljanske šole: Angela Boškin, Pavla Gruden, Antonija Schiffrer, Marija Gril in Zdenka Velušček (Dragaš, 1938; Bufon, 2022; Berkopec & Keršič, 2023).

Poleg zdravnikov in zaščitnih sester so predavanje nekaterih predmetov prevzeli drugi profili: pedagog dr. Karel Ozvalt, mladinska referentka Alojzija Štebi, državni jezik prof. Mlakar, zakonodajca g. Tovornik, fiziko in kemijo Dr. Piskernik (morda Angela) (Dragaš, 1938) in pedagoginja Dora Vodnik Pegam (Berkopec & Keršič, 2023). Osnove prehrane in kuhanje oz. gospodinjstvo, pa »gospodična Humek Š.« (Higienski zavod, 1936). Štefanija Humek, učiteljica gospodinjstva, avtorica knjige Prehrana po novih zdravstvenih načelih (Humek, 1931).

Na šoli so imeli zaposleno še eno arhivsko uradnico (Toni Gradišek, 1992a).

Po kratkem pregledu literature vidimo, da so na ljubljanski sestrski šoli znanje predajali učenkam takratna velika imena slovenske medicine pa tudi druga znana imena. V izobraževanje so se že vključevale zaščitne sestre. S tem se je je izoblikovala strokovno usposobljena zdravstvena delavka, ki je odgovarjala takratnim potrebam. Do pomladi 1945 se je na šoli izobrazilo 229 zaščitnih sester. Vodstvo in učiteljski zbor šole sta se po osvoboditvi spremenila in povečala. S svojim trudom so učitelji in sestre učiteljice pomembno vplivali na začetek razvoja novega poklica na naših tleh, saj so prve generacije zaščitnih sester predstavljale temelj za razvoj sodobne zdravstvene nege.

Literatura:

- Ambrožič, M., 1945. Življenjepis. Hrani: Stela Filipi Matutinovič.
- Berkopec, M. & Keršič, I., 2023. Zaščitne sestre. Ljubljana: Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije-Zveza strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije, p. 106, 126.
- Bufon, 2022. Dokumentacija zaščitne sestre Zdenke Velušček. Hrani: družina Bufon
- Dragaš, AZ., 2014. Prim. dr. Bogo Dragaš: zdravstveno, socialno in prosvetno delo. Celje-Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, pp. 10–62.
- Dragaš, B., 1938. Zgodovina in delo sestrtva v Sloveniji: od prevrata do leta 1934. Ljubljana: J. Blasnika nasl., pp. 6–29.
- Filipi Matutinovič, 2023. Dopisovanje z vnukinjo dr. Ambrožiča, gospo Stelo Filipi Matutinovič. Sporocila hrani avtor.
- Grković-Janovič, S., 2015. Sestrinska riječ: Između sućuti i dužnosti. Zagreb: Medicinska naklada, Škola narodnog zdravlja »Adrija Štampar«, pp. 55–336.
- Higienski zavod, 1936. Poročilo Higijenskoga zavoda v Ljubljani in njemu podrejenih higijenskih ustanov v Dravski banovini za leto 1935. Ljubljana: Higienski zavod, p. 24, 29.
- HR-DAZG-237, Središnji ured sestara pomočnica u Zagrebu. T. e. 34/2, 35/3.
- Humek, Š., 1931. Prehrana po novih zdravstvenih načelih. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, p. 1.
- Merljak, N., 1974. Jubilejna skupščina Zveze društev medicinskih sester Slovenije: 50. obletnica ustanovitve šole za medicinske sestre na Slovenskem. Zdrav Obzor, 8(3), pp. 158–161.
- SI ZAL LJU/0728 Šola za medicinske sestre Ljubljana. T. e: 12, 14, 15.
- Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, 1931. Zakon o strokovnih šolah za pomožno osebje v socialni in zdravstveni službi. Ljubljana: 21. 2. 1931, 3(13), pp. 270–275.
- Sušnik, L., 1932. Akademski poklici: navodilo za izbiro stanu. Ljubljana: Slovensko katoliško akademsko starešinstvo, p.168.
- Toni Gradišek, A., 1992a. Šola za medicinske sestre v Ljubljani. In: Šuštar B, ed. Šola za sestre: zdravstveno šolstvo na Slovenskem 1753-1992: razstavn katalog. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, pp. 57–64.
- Toni Gradišek, A., 1992b. Od šole za otroške sestre negovalke do Srednje zdravstvene šole v Ljubljani. In: Šuštar B, eds. Šola za sestre: zdravstveno šolstvo na Slovenskem 1753-1992: razstavn katalog. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, pp. 65–80.

Diplomantke z ravnateljico, sr. Marijo Češarek, prva v prvi vrsti na levi; v temnejši, terenski, sestrski uniformi, ki so jo oblekle tudi za svečane priložnosti. Skrajno desno dr. Ivo Pirc. Izsek fotografije. Vir: Berkopec, Keršič, 2023.